

نظام سازی براساس قرآن؛ گمگشته جوامع اسلامی

استاد زاهدی

تمام اسلام دارای نظام است.^۱ نمازش دارای نظام است،^۲ قرآنش دارای نظام است،^۳ جهادش دارای نظام است، حجّش دارای نظام است، زکاتش دارای نظام است، نبوتش دارای نظام است،^۴ قیامتش دارای نظام است،^۵ رسیدگی به اعمالش دارای نظام است،^۶ توحیدش دارای نظام است،^۷ عدلش دارای نظام است،^۸ امامتش دارای نظام است، امتش دارای نظام است، قضاوتش دارای نظام است، سیاستش دارای نظام است، تربیتش دارای نظام است، عرفان و معرفتش دارای نظام است، فلسفه‌اش دارای نظام است، باطنش و توجه‌اش به باطن نیز دارای نظام است، ولایتش دارای نظام است، جماعتش دارای نظام است، ملکوتش دارای نظام است، اعتقاداتش دارای نظام است، ناسوتش دارای نظام است.

نظام چیست؟ نظام یعنی سامانه‌ای که حرکت اجزاء و ارکان هر مجموعه را به سوی هدفی مشخص، هماهنگ و جهت‌دار نماید و آن اجزاء را به حرکت درآورد. یکی از معانی توحید در اسلام نیز به همین معنی است. یعنی تمام اجزا و ارکان اسلام در یک سامانه فکری، عقیدتی و عملی به سوی حقتعالی هماهنگ، جهت‌دار و در حرکت می‌باشد. یکی از معانی ولایت در اسلام، همین معنی است. یعنی تمامی اجزاء، ارکان و اعمال در یک سامانه فکری و عملی تعیین شده به سوی ولایت حق تعالی، هماهنگ و در حرکت و مجذوب می‌باشد.

تمام احکام اسلام دارای نظام است. تمامی اعتقادات اسلام دارای نظام است. عالم برزخ و قیامت دارای نظام است. جهنم و بهشت دارای نظام است. از نگاه اسلام، تمام اشیاء، اجزاء و ارکان هستی در همین عالم دارای نظام است.^۹ رفتار تمامی موجودات حتی اشیاء، حیوانات، گیاهان، کوه‌ها و پرندگان از نگاه اسلام دارای نظام است.^{۱۰} ملکوت عالم که بسی عظیم‌تر از عالم ناسوت می‌باشد دارای نظام است. اساساً یکی از مفاهیم کلمه دین، به معنی نظام است.^{۱۱} به معنی نظام عقیدتی و فکری است.^{۱۲} سوره‌های قرآن، آیات و کلمات قرآن آنچنان دارای نظام است که جای هیچ‌گونه نفوذ کلمات اجنبی، مفاهیم و معارف بیگانه، یا هرگونه ضعف، سستی، تضاد، باطل، نقص^{۱۳} و هیچگونه اختلاف در آن راهی ندارد.^{۱۴} دارای آنچنان طبقه‌بندی و نظم است که هیچ تر و خشکی^{۱۵} و هیچ چیز وجود ندارد که در تحت طبقه‌بندی و اشراف و پوشش آن قرار نداشته باشد.^{۱۶}

اساساً کلمه امام و امامت در اسلام، معنای اجتماعی و نظام‌مند خود را در ارتباط با امت متجلی می‌نماید. کلمه امت در اسلام به معنی صورت نظام‌یافته جامعه اسلامی است.^{۱۷} در غیر این صورت از کلمه ناس استفاده شده است. کلمه امامت در اسلام به معنای رهبری امت و به معنی رهبری صورت نظام یافته جامعه اسلامی است و امامت صورت تام و کامل از تجلی نبوت است.^{۱۸} این درحالی است که یک مفهوم نبوت در اسلام به معنی نظام ارتباط وحی و ملکوت با انسان‌ها در عالم ارض می‌باشد و نبوت در اسلام دارای امامت و ولایت است یعنی دارای هدف و نظام و رهبری نظام است. جماعت در اسلام دارای امامت و ولایت است، سیاست و حکومت در اسلام دارای امامت و ولایت است، رهبری در اسلام به وسیله امامت و ولایت است، اطاعت در اسلام دارای امامت و ولایت است. عبادت در اسلام دارای امامت و ولایت است، هدایت در اسلام به وسیله امامت و ولایت است. یعنی دارای هدف و نظام و رهبری نظام است. بدیهی است که ولایت و امامت، نماد نظام‌مندی و نظام‌شناسی و نظام‌سازی در اسلام است. زیرا ولایت به مفهوم قطب جاذبه تمامی اجزاء و ارکان عالم و قطب جاذبه اعمال و رفتار و نیات است. امامت صورت تجلی یافته نبوت در جهت استقرار و استمرار نظام تأسیس شده توسط نبوت است. ولایت، روح نبوت، امامت و نظام اسلام است. «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا»^{۱۹}.

اساساً از آنجا که تفکر امام خمینی(ره) به دلیل تربیت قرآنی و کسب مقامات معرفتی قرآنی بر اساس نظام و نظام‌سازی بوده، توانست انقلاب اسلامی را هدایت کند^{۲۰} و به وسیله نظام‌سازی اسلامی استقرار بخشد. اگر انقلاب اسلامی به وسیله نظام سازی اسلامی سامان نمی‌گرفت، حتی یک روز هم دوام نمی‌آورد و یا منحرف می‌شد. به عنوان نمونه، نظام قانون اساسی و نظام جمهوری اسلامی و نظام حکومت و هدایت به وسیله ولایت فقیه، موجب استقرار و تداوم انقلاب اسلامی شد.^{۲۱}

مقام معظم رهبری بارها بر این نکته تأکید کرده‌اند که صیانت، تداوم و تقویت نظام جمهوری اسلامی تنها به وسیله نظام‌سازی‌های اسلامی ممکن خواهد شد که زیرمجموعه نظام کلی جمهوری اسلامی قرار می‌گیرند. مثل نظام اقتصادی اسلام، نظام فرهنگی اسلام، مهندسی فرهنگ اسلام، نظام صنعتی اسلام، نظام بانکداری اسلام، نظام بهداشتی اسلام، نظام حقوقی اسلام، نظام دفاعی، نظام هنری، نظام رسانه‌ای و یا نظام مدیریت و تعلیم و تربیت اسلام.

به دیگر سخن منظور ایشان این است که نظام‌سازی‌های اسلامی موجب تقویت، تداوم و حفظ نظام جمهوری اسلامی خواهد شد. بنابراین طبق فرمایش ایشان کمترین وظیفه فرهیختگان، گسترش فرهنگ نظام‌مندی، نظام‌شناسی و نظام‌سازی قرآنی در بین متخصصین، دانشمندان، تصمیم‌سازان و برنامه‌ریزان کشور است.

توجه حیرت‌آور اسلام به نظام‌سازی، نظام‌مندی و نظام‌شناسی در تمامی اجزاء و ارکان خود و تمامی اجزاء و ارکان هستی، آنچنان صمدیتی به اسلام بخشیده است که راهی برای ورود و نفوذ کوچک‌ترین ذره از باطل و نقص، ضعف، سستی، اختلاف، تضاد، جهل، ابهام و تاریکی نگذاشته است. نظام قرآنی در اسلام مثل هوا و اکسیژن است برای تنفس انسان‌ها. مثل نور است برای حیات اجتماعی جامعه. مثل آب است برای زندگی. مثل جان است برای حیات امت. اما سوگمندان باید گفت که جوامع اسلامی به قدری از این چشمه حیات فاصله گرفته‌اند که گویا باید از جهان کفر و سکولار کارشناسی دعوت کنند تا برای اقتصاد، سیاست، هنر، صنعت، تحقیقات، حکومت، مدیریت، بهداشت، تجارت، ورزش، تعلیم و تربیت و غیره نظام‌سازی و نظام‌شناسی، نظام‌مندی از آنان را یاد بگیرند.

جوامع اسلامی بر اثر این غفلت مانند اشراف‌زاده ثروتمندی شده‌اند که بر اثر نادانی و غفلت از ثروت خود، حتی برای خرید قرص نانی، از همسایه فقیر و در عین حال طمّاع و فریب‌کار خود تقاضای خرده پولی کند تا با آن قرص نانی تهیه کند.

یکی از مهم‌ترین دلایل ضعف جوامع اسلامی در برابر جوامع کفر و سکولار، فراموش کردن نظام، نظام‌سازی، نظام‌مندی و نظام‌شناسی قرآنی است. اگر فرهنگ جوامع اسلامی در برابر فرهنگ کفر و سکولار آسیب‌پذیر شده است، به دلیل عدم توجه به نظام فرهنگ قرآنی است. اگر علوم جوامع اسلامی در برابر علوم غربی این‌همه تضعیف شده است، به دلیل عدم توجه به نظام فرهنگ علمی قرآنی است. اگر سیاست و حکومت جوامع اسلامی در برابر سیاست تجاوز و استکبار، این‌همه آسیب‌پذیر شده است به دلیل عدم توجه به نظام سیاسی قرآنی است. اگر تعلیم و تربیت جوامع اسلامی در برابر علوم تربیتی غرب تا این اندازه سقوط کرده و محتاج جوامع غربی شده، به دلیل عدم توجه به نظام تعلیم و تربیت قرآنی است.

نه تنها عوام جامعه بلکه حتی بسیاری از خواص در جوامع اسلامی نمی‌دانند که نظام تعلیم و تربیت قرآنی ابتدا و انتهایش کجا است؟ چگونه شکل می‌گیرد؟ چگونه تولید می‌کند؟ چگونه جوامع اسلامی را در تربیت نیروی انسانی متخصص، دانشمند، موفق، بانشاط و پرانگیزه به پیش می‌برد؟

لذا دوره آموزشی "تربیت استاد در مدیریت و تعلیم و تربیت قرآنی" توسط مؤسسه فرهنگی قرآن و عترت صابره (س) تأسیس گردیده است. از آنجا که اولین هدف از تأسیس دوره آموزشی تربیت استاد در مدیریت و تعلیم و تربیت قرآنی، معرفی نظام تربیتی قرآن و امتیازات بی‌کرانه آن در مقایسه با نظام‌های سکولار و غربی است، و نیز از آنجا که اصلی‌ترین نقطه ضعف جوامع اسلامی و بسیاری از فرهیختگان ایشان، عدم آشنایی یا غفلت از نظام‌مندی، نظام‌سازی و نظام‌شناسی در عرصه مدیریت و تعلیم و تربیت است، لذا اولین بحثی که در این دوره برای تدریس انتخاب شده، بحث نظام‌شناسی می‌باشد.

همین عدم نظام‌شناسی، موجب شده که برنامه‌ریزان و مدیران ارشد در عرصه مدیریت و تعلیم و تربیت اعم از دانشگاه و مدرسه، متوجه ضعف‌های اساسی نظام فعلی تعلیم و تربیت نباشند و از میزان نفوذ فرهنگ و اندیشه‌های غربی و صورت‌های متنوع آن در نظام آموزشی و تربیت کشور در ابهام بمانند و حتی از ضعف‌های نظام تربیتی، آموزشی و علمی غرب و جهان سکولار نیز آگاهی کافی نداشته باشند. همین ضعف به نوبه خود موجب شده است تا علت عدم وصول به اهداف تعلیم و تربیت اسلامی در مدرسه و دانشگاه را پیدا نکرده و در نتیجه برای آن آسیب‌ها، توان چاره‌جویی نداشته باشند.

در جلسات درسی نظام‌شناسی، بیشتر روی نفس نظام‌شناسی و نظام‌مندی و نظام‌سازی بحث شده است. اما درباره اینکه نظام مدیریت و تعلیم و تربیت قرآنی چگونه است؟، ابتدا نمای کلی بحث مطرح شده است تا در طول دوره آموزشی، با محتوای اجزاء و ارکان نظام مدیریت و تعلیم و تربیت قرآنی بتوان آشنا شد. زیرا محتوای نظام مدیریت و تعلیم و تربیت قرآنی به معنای تمامی محتوای مدیریت و تعلیم و تربیت قرآنی است و برای آشنا شدن با نظام آن، باید تمام آن را آموخت. پس از بررسی کلی مفهوم نظام، ضرورت نظام‌مندی، نظام‌شناسی و نظام‌سازی در عرصه مدیریت و تعلیم تربیت قرآنی، محتوای نظام مدیریت و تعلیم و تربیت قرآنی مطرح خواهد شد. انشاءالله

www.nezamshenasi.sabereh.ir

^۱ «ذلک الدین القیم» سوره توبه: آیه ۳۶- این آئین ثابت و پابرجا (ی الهی) است

^۲ «کل قد علم صلاه و تسبیحه و الله علیم بما یفعلون» سوره نور: آیه ۴۱- هر یک از آنها نماز و تسبیح خود را می‌دانند، و خداوند به آنچه انجام می‌دهند عالم است.

^۳ «ذلک الکتاب لاریب فیه هدی للمتقین» سوره بقره: آیه ۲- این کتاب با عظمتی است که شک در آن راه ندارد، و مایه هدایت پرهیزکاران است.

^۴ «هو الذی بعث فی الامیین رسولاً منهم یتلوا علیهم آیاته» سوره جمعه: آیه ۲- او کسی است که در میان جمعیت درس نخوانده رسولی از خودشان برانگیخت تا آیاتش را بر آنها بخواند.

^۵ «یوم یقوم الروح و الملائکه صفاً» سوره نباء: آیه ۳۸- اینها در آن روز واقع می‌شود که ((روح)) و ((ملائکه)) در یک صف قیام می‌کنند.

^۶ «و نضع الموازین القسط» سوره هود: آیه ۸۵- و ای قوم من! پیمان‌ه و وزن را با عدالت وفا کنید، «فمن یعمل مثقال ذره خیراً یره» سوره زلزال: آیه ۷- پس هر کس به اندازه سنگینی ذره‌ای کار خیر انجام داده آن را می‌بیند.

^۷ «کلّ الینا راجعون» سوره انبیاء: آیه ۹۳- (ولی سرانجام) همگی به سوی ما باز می‌گردند.

^۸ «انزلنا معهم الکتاب و المیزان لیقوم الناس بالقسط» سوره حدید: آیه ۲۵- و با آنها کتاب (آسمانی) و میزان (شناسائی حق و قوانین عادلانه) نازل کردیم، تا مردم قیام به عدالت کنند، «ونضع الموازین القسط» سوره هود: آیه ۸۵، «فمن یعمل مثقال ذره خیراً یره» سوره زلزال: آیه ۷.

^۹ «یا معشر الجن و الانس ان استطعتم ان تنفذوا من اقطار السموات و الارض فانفذوا لاتنفذون الاّ بسلطان» سوره الرحمن: آیه ۳۳- ای گروه جن و انس! اگر می‌توانید از مرزهای آسمانها و زمین بگذرید، ولی هرگز قادر نیستید مگر با نیروی (الهی)، «وانّا لمسننا السماء فوجدناها ملئت حرساً شدیداً وشهباً» سوره جن: آیه ۸- و اینکه ما آسمان را جستجو کردیم، و همه را پر از محافظان قوی و تیرهای شهب یافتیم!

^{۱۰} «یا جبال اوتی معه و الطیر» سوره سبأ: آیه ۱۰- (ما به کوهها و پرندگان) گفتیم ای کوهها! و ای پرندگان! با او هم آواز شوید، «وکل فی فلک یسبحون» سوره انبیاء: آیه ۳۳- او کسی است که شب و روز و خورشید و ماه را آفرید که هر یک از آنها در مداری در حرکتند، «و ان من شیء الا یسبح بحمده و لکن لا تفقهون تسبیحهم» سوره اسراء: آیه ۴۴- آسمانهای هفتگانه و زمین و کسانی که در آنها هستند همه تسبیح او می‌گویند، و هر موجودی تسبیح و حمد او می‌گوید، ولی شما تسبیح آنها را نمی‌فهمید.

^{۱۱} «مالک یوم الدین» سوره فاتحه: آیه ۴- خدائی که مالک روز جزاست

^{۱۲} «لکم دینکم و لی دین» سوره کافرون: آیه ۶- آئین شما برای خودتان و آئین من برای خودم!

^{۱۳} «لا یأتیه الباطل من بین یدیه و لا من خلفه» سوره فصلت: آیه ۴۲- که هیچگونه باطلی، نه از پیش رو و نه از پشت سر، به سراغ آن نمی‌آید.

^{۱۴} «و لو کان من عندالله لوجدوا فیه اختلافاً کثیراً» سوره نساء: آیه ۸۲- آیا درباره قرآن نمی‌اندیشند که اگر از ناحیه غیر خدا بود اختلافات فراوانی در آن می‌یافتند.

^{۱۵} «ولارتب و لایابس الا فی کتاب مبین» سوره انعام: آیه ۵۹- و نه هیچ تر و خشکی وجود دارد جز اینکه در کتاب آشکار (در کتاب علم خدا) ثبت است.

^{۱۶} «و کل شیء احصیناه فی کتاب مبین» سوره یس: آیه ۱۲- و همه چیز را در ((کتاب)) احصا کرده‌ایم.

^{۱۷} «و کذلک جعلناکم امتاً وسطاً لتکونوا شهداء علی الناس و یكون الرسول علیکم شهیداً» سوره بقره: آیه ۱۴۳- شما را نیز امت میانه‌ای قرار دادیم (که در حد اعتدال که میان افراط و تفریط هستید) تا گواه بر مردم باشید و پیامبر هم گواه بر شما

^{۱۸} «قال انی جاعلک للناس اماماً» سوره بقره: آیه ۱۲۴- خداوند به او فرمود: من تو را امام و رهبر مردم قرار دادم، قال رسول الله: حسین منی و انا من حسین - قال رسول الله: انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله و عترتی اهل بیتی

^{۱۹} سوره بقره: آیه ۲۵۷- خداوند، ولی و سرپرست کسانی است که ایمان آورده‌اند.

^{۲۰} صحیفه امام(ره)

^{۲۱} قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران